

ТРАНСФОРМАЦИОННИ ПРОЦЕСИ И ИКОНОМИЧЕСКИ ПРИОРИТЕТИ НА БЪЛГАРИЯ¹

Доц. д-р Йордан Василев
Катедра “Обща теория на икономиката”
Стопанска академия “Д. А. Ценов”

Една от задачите на икономическата теория е да предложи приоритети на развитието и да покаже в кои най важни направления на икономическата и друга политика да се насочи вниманието на държавата с цел да се създадат фундаментални условия за развитие на обществото.

Днес индустриално напредналите държави се намират в условията на трансформация, мащабите и влиянието на които не са по-малки от тези на прехода от аграрно към индустриално общество, осъществил се в средата на XIX век. Преходът е от индустриално към постиндустриално (информационно) общество. Ако икономическа основа на постиндустриалното общество е производството на услуги, то технологическа база на постиндустриалната трансформация е науката и теоретичното знание, получаващи съвършено нова роля в развитите индустриални страни. Постиндустриалното общество нееднократно е обявявано от Д. Бел като “общество на знанията”. Той влага в това понятие твърде широк смисъл, но точно разграничава ролята и значението на знанието от ролята и значението на информацията. Според него информацията може да бъде основен производствен ресурс на постиндустриалното общество, като знанието остава вътрешен източник на неговия прогрес.

---

¹ Поради предизвикания голям интерес, материалът е предоставен на редколегиата и препоръчан за публикуване от организационния комитет на факултетската конференция на Факултет “Производствен и търговски бизнес” на тема “Трансформиране и реструктуриране на отраслите при присъединяване към ЕС”, проведена от 5 до 7 октомври 2006 г.

Според Д. Бел “постиндустриалното общество” не заменя индустриалното, така както индустриалното не ликвидира аграрното общество. Той казва: “Подобно на това както древните фрески от последващите епохи нанасят нови и нови изображения, по-късно създадените обществени явления се наслагват на предишните слоеве като изтриват някои черти и увеличават основата на обществото като цяло”.² Тези нови черти са: централната роля на теоретичното знание; създаването на нови интелектуални технологии; нарастването на значението на класите носители на знания; преходът от производство на стоки към производство на услуги; измененията в характера на труда; новата роля на жените; науката достига до своето зряло състояние. Тези черти са и в основата на зараждащата се нова концепция за обществото. Идеите за “постиндустриалното общество” на Д. Бел и “новото индустриално общество” на Дж. Гълбрайт постепенно се модифицират в концепцията за “информационното общество”.³ При информационното общество новите технологии проникват в самите отрасли на икономиката, инфраструктурата, образованието, бита и останалите области на живота. Появата на информационното общество се свързва и с широко обсъжданата “нова икономика” (“икономика на знанието”). И докато теоретиците спорят относно същността и особеностите на новата икономика, тя постепенно заема своето място в живота ни като придава друг облик на нещата около нас.

Трансформационните процеси се предизвикват главно от измененията на глобализиращия се свят и в същото време се превръщат в една съществена част от този процес, в един от важните елементи на неговото съдържание. Формирането на новите, съвременни глобални икономически структури включва приобщаване на страните с

---

² Белл, Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования. М., 1999, с. CLIV.

³ Вж. Рангелова, В. Нематериални активи и икономически растеж. Икономически изследвания, 2003, кн. 2, с. 45-71.

трансформиращи се икономики към тях. Тези процеси обхващат различни икономически региони и са свързани с цялостни системни изменения в националните икономики на тези държави. Променя се основното качество на икономическата система като се формира нова, с нов тип икономически връзки и взаимодействия, изградени въз основа на принципите на пазарно поведение. Променя се и траекторията на стопанското развитие в посока на по-висок рационализъм, либерализация и откритост, а на тази основа постигане на постоянна и висока конкурентоспособност.

Българската икономика днес се изправя пред кръстопът не само поради предстоящото присъединяване на България към ЕС, но и поради икономическата необходимост да бъде реструктурирана, за да е в синхрон с тенденциите на времето и “новата икономика, основана на знанието”.

Ключово място в преустройството на българската икономика заема отрасловото реструктуриране. То има за задача да внесе радикални промени, които да приспособят националното производство към изискванията на пазарния механизъм и да съответстват на съвременните критерии за равнище на техниката, технологията, производителността на труда и качеството на продукцията. Това предполага осъществяване на нова икономическа политика за отраслово развитие на България, която да има ясно дефинирани цели и приоритети.

В пазарната икономика развитието на отраслите е подчинено на пазарния механизъм, но в условията на “новата икономика” и при присъединяването на България към Европейския съюз правителството трябва да има стратегия по този въпрос, за да може да подпомага онези дейности, които смята за приоритетни, както и онези организации, които могат да ги реализират.

Въпросът за националните икономически приоритети е сложен, защото трудно се доказва правотата на решенията преди да са изпитани на практика. Под приоритет трябва да се разбира първата

по време на изпълнението дейност между много други или първата дейност по време от гледна точка недостига на ресурси.⁴ За да е приоритетна дадена сфера за националната икономика означава държавата: да си поставя определена национална цел; да следи за резултатите от тази дейност; да създава организации и подпомага тяхното развитие, да следи за поддържане на индикаторите за постигане на целта на определено равнище. Приоритетите могат да бъдат различни видове и на различни нива и това зависи от целите и задачите. Когато става въпрос за националната икономика и приоритети се разглеждат: стратегически (дългосрочни), тактически (средносрочни) и непосредствени (краткосрочни) приоритети.⁵

Главна задача при определяне на българските икономически приоритети е да се покаже в какви най-важни направления трябва да се насочи вниманието на държавата, на частния сектор и на обществото с цел да се създадат фундаментални условия за интензивна трансформация и гъвкавост в нейното осъществяване. Що се касае до икономиката – останалото ще се решава от пазарната среда и способността на пазарните субекти да се приспособяват към нея, а също и от търсенето на потребителите. За неикономическите сфери конкретните решения ще взема обществото – държавни институции, неправителствени организации, регионални и други общности.

Приоритетите трябва да се определят въз основа на внимателен анализ и с помощта на обективни критерии. Твърде рисковано е да се определят приоритетни отрасли, подотрасли и производства особено ако се прави по интуиция. Приоритетите трябва да се определят с помощта на обективни критерии (наличие на пазар, на сравнителни икономически предимства, конкурентоспособност, произво-

---

⁴ Вж. Минчев, Д. Относно въпроса за приоритетите в социално-икономическото развитие на България. В: Икономическа и институционална промяна на прехода към реално функционираща пазарна икономика. Научна конференция 30.11-01.12. 2001. Университетско издателство "Стопанство", София, 2002, с. 323-331.

⁵ Различават се още общи приоритети, отраслови, подотраслови и продуктови приоритети.

дителност, рентабилност, капиталоемкост, материалоемкост, енергоемкост, трудоемкост, наукоемкост) и да дават ориентири на национално и отраслово ниво.

Усъвършенстването на отрасловата структура изисква при въвеждането на отрасловите приоритети да се изхожда от най-важните икономически проблеми, чието решаване е от определящо значение за стопанското ни развитие. При сегашното състояние на икономиката критериите за избор на структурни приоритети с оглед на адаптирането ни към икономиките на страните от ЕС могат да се ранжират в следната последователност: конкурентоспособност, сравнителни предимства, възможности за пазарни пробиви и стратегическо значение.⁶ Всеки един от посочените критерии може да окаже конкретно въздействие върху избора на структурните приоритети.

Според Стратегията за догонващо икономическо развитие⁷ фундаменталните направления на дейност в България, които могат да създадат подходящи условия за готовност и гъвкавост при избора на приоритети са: здравето на хората; образованието; придобиване на повече и съвременни знания; развитие на научните изследвания и развойната дейност; структурна и технологична модернизация на икономиката; създаване на модерна инфраструктура; относително равномерно развитие на регионите; ограничаване на социалната поляризация в обществото; опазване и подобряване на околната среда; създаване на съвременни държавни и недържавни институции и ефикасна държавна администрация, силно развити неправителствени организации.

Оттук важна задача при определяне на приоритетите е установяването на последователността на тяхната реализация във времето. Това следва да се прави на основата на обективни критерии, с оглед

---

⁶ Вж. Леонидов, Ат. И др. Асоциирането на България към ЕС. Структурна адаптация на националното стопанство., Абагар, В. Търново, 1995, с. 145.

⁷ Икономиката на България и Европейският съюз. Стратегия за догонващо икономическо развитие до 2020 година. Икономически институт на БАН, С., 2003, с. 72.

на потребностите на догонващата трансформация на обществото и конкретните особености на съответните видове дейност. Като бъдещ член на ЕС България трябва да намери своя отраслов и продуктов структурен профил. Въпросът е дали структурното меню трябва да се съставя въз основа на сегашните сравнителни икономически предимства (нискотехнологични, енергоемки с евтина енергия и трудоемки с ниски заплати отрасли и производства).

Съгласно Националната стратегическа референтна рамка⁸ България трябва да стане страна със значително по-високо качество на живот, основано на устойчиво социално-икономическо развитие в процеса на цялостно интегриране в Европейския съюз. За реализацията на тази визия е необходимо да се осъществят две стратегически средносрочни цели: достигане и поддържане на висок икономически растеж чрез динамична икономика на знанието в съответствие с принципите на устойчивото развитие; повишаване на потенциала на човешкия капитал и достигане на равнища на заетостта, доходите и социалната интеграция, осигуряващи по-високо качество на живот.

Желаната визия и цели могат да се достигнат ако усилията се концентрират в следните стратегически приоритети:

1. Повишаване на конкурентоспособността на българската икономика;
2. Развитие на човешките ресурси и подобряване на социалната инфраструктура;
3. Подобряване и развитие на базисната инфраструктура;
4. Устойчиво и балансирано регионално развитие;
5. Модернизация на държавната администрация и по-добро обслужване.

---

⁸ Национална стратегическа референтна рамка на Република България. За програмния период 2007-2013 г., Министерство на икономиката и енергетиката, С., 2006, с. 33.

При определянето на приоритети за бъдещето на България в доклад на “Делойт България”⁹ се прави преглед на конкурентните предимства и недостатъци на страната в сравнение със съседните държави, защото ако бъде сравнена със съседни страни тя не изглежда толкова зле по отношение на конкурентоспособността, колкото ако би била сравнена с икономики като Чехия, Полша, Унгария.

Според този доклад конкурентните предимства на България се дължат на няколко фактора: работната сила, макроикономическата стабилност, висок темп на икономически растеж, членството в НАТО, кандидатурата за присъединяване към ЕС, приватизацията, географското положение. Конкурентните недостатъци са свързани с инвестиционния климат, недоразвитата инфраструктура, все още недотам доброто качество на административното обслужване и малкият размер на вътрешния пазар. Въз основа на това България може да има сравнителни предимства при продукти от малки серии, насочени към по-тесни пазарни ниши, стоки и услуги със средна добавена стойност и за които разстоянието до пазара е от значение. Изготвен списък с 13 потенциални икономически отрасли¹⁰ като от тях са отделени три отрасли, за които се оценява, че имат най-добри икономически перспективи и българското правителство трябва да фокусира маркетинговите си усилия за привличане на чуждестранни инвестиции в тях – информационните и комуникационните технологии(ИКТ), аутсорсинга (трансфер на бизнес процеси) и машиностроенето, електротехниката и електрониката.

Въз основа на изложеното можем да обобщим, че икономическите приоритети, приоритетите на отрасловото реструктуриране и

---

⁹ Кое е икономическото бъдеще на България. Капитал, брой 47, 26 ноември - 2 декември 2005, с. 23.

¹⁰ Перспективните сфери са: 1. добивна промишленост; 2. селско стопанство; 3. преработка на селскостопански продукти(храни и напитки); 4. химическа промишленост; 5. металообработка, метали и минерални продукти; 6. шивашка промишленост; 7. мебелна промишленост; 8. производство на машини, електрооборудване и изделия на електрониката; 9. информационни и комуникационни технологии; 10. търговия на едро/дистрибуция, транспорт и логистика; 11. аутсорсинг на бизнес процеси; 12. туризъм; 13. енергиен сектор.

критериите за тяхното определяне следва да се определят от промените в развитието на стопанските фактори. Това означава, че е необходимо да се осигури предимство на отраслите и производствата, за чийто просперитет България разполага с най-добри условия. При този избор следва да се изхожда от конкретните потребности на икономиката, а също и от значимостта на проблемите, които предстои да се решават в средносрочна и дългосрочна перспектива.